

HARBIY XIZMATCHILAR VA ULARNING OILA A'ZOLARINI IJTIMOY QO'LLAB-QUVVATLASH BO'YICHA RIVOJLANGAN XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Омонов Усмонкул Рахмонкул ўғли

Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги

Университети магистратураси тингловчиси

Телефон рақами +99891 415-22-55

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7593458>

ARTICLE INFO

Received: 20th January 2023

Accepted: 30th January 2023

Online: 31th January 2023

KEY WORDS

Моддий ва ижтимоий химоя,
ташкilot, корхона,
муносабатлар, ресурслар,
хизмат курстиш, қонунчилик,
давлат ташкilotлари,
инфра тузилма.

ABSTRACT

Ушбу мақолада ривожланган мамлакатлар ҳарбий хизматчиларни моддий ва ижтимоий химоя қилиш борасидаги тажрибалари ўрганилган ва ушбу тажрибаларни мамлакатимиз қуролли кучларига тадбиқ этиш бўйича фикир билдирилган ва мулохаза йуритилган.

Hozirgi vaqtda dunyoning turli mamlakatlarida harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimlari va mexanizmlari, ijtimoiy-iqtisodiy imtiyozlar tizimi harbiy xizmatning cheklovlari va qiyinchiliklarini qoplaydigan maxsus ijtimoiy-siyosiy institut ko'r inishida tobora aniq namoyon bo'lmoqda. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda harbiy xizmatchilarning huquqlari maxsus qonunlarda mustahkamlangan. Har qanday mamlakatda harbiy xizmatchilarni ijtimoiy va moddiy himoya qilish tizimi qo'shinlarning yuqori jangovar shayligini ta'minlashning eng muhim omilidir va shubhasiz, harbiy rahbariyat oldida turgan vazifalarni yanada samarali hal qilishga yordam beradi. Moddiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning mohiyati harbiy xizmatchilarni ularning kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan salbiy omillar ta'siridan himoya qiladigan va ushbu omillar ta'sirini qoplaydigan sharoitlarni yaratishdan iborat. Harbiy xizmatga kelgan fuqarolar uning talablarini bajarishga, davlat manfaati uchun xizmat qilishga majburdirlar. Bunday sharoitda mamlakatlar harbiy xizmatchilarga va ularning oila a'zolariga ijtimoiy va moddiy ta'minotni oddiy fuqarolarga qaraganda bir oz yuqoriroq darajada ta'minlash majburiyatini oladi. Xorij mamlakatlari Qurolli Kuchlari shaxsiy tarkibi ijtimoiy ta'minotining asosini davlat budjeti tashkil etadi.

Xorijiy davlatlarning harbiy xizmatchilarini ijtimoiy himoya qilishni huquqiy tartibga solish muammolarining rivojlanishi nazariy, mafkuraviy va amaliy munosabatlarda namoyon bo'ladi. Nazariy tomondan, bu harbiy huquq va ijtimoiy xavfsizlik qonunlarini rivojlantirishdagi yangi hodisalar va tendentsiyalarni to'liqroq tushunishga yordam beradi va so'nggi xorijiy huquqiy materiallardan ilmiy maqsadlarda foydalanishga imkon beradi. Mafkuraviy ma'noda, bir qator davlatlar armiyalarida olib borilayotgan o'zgarishlarning asosini tashkil etuvchi qiymatni aniqlovchi omillarni aniqlash mumkin. Va nihoyat, amaliy nuqtai nazardan, xorij armiyalari tajribasini o'rganish ichki qonunchilik va ijro etuvchi

hokimiyat organlari va harbiy qo'mondonlik organlari tomonidan ularning amaliy faoliyatida hisobga olinishi mumkin bo'lgan tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi. Jamiyatimizdagi demokratik o'zgarishlar jarayonida ilg'or xorijiy tajribalarni qo'llash tendentsiyasi tobora sezilarli bo'lib bormoqda.

AQSh

AQSh harbiy xizmatchilarini va Qurolli Kuchlari faxriylarini, ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish masalasi Kongress va ma'muriyat tomonidan ustuvor ahamiyat kasb etadi. Yangi qonun loyihalari va amaldagi qonunlarga tuzatishlar kiritish bo'yicha takliflar AQSh Mudofaa vazirligi tomonidan tayyorlanadi va Bosh hisob boshqarmasida dastlabki ekspertizadan o'tkaziladi. Kongressning budjet xizmati, xususan uning Milliy xavfsizlik bo'limi ham ular bo'yicha ekspert xulosalarini beradi.

Har to'rt yilda bir marta AQSh Mudofaa vazirligi harbiy xizmatchilarni moddiy ta'minlash tizimi to'g'risida uni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan maxsus hisobot tayyorlaydi.

AQSh Senatida Qurolli Kuchlar qo'mitasi, xususan uning tarkibiga kiruvchi Kadrlar va personal bo'yicha bo'lim, shuningdek, Faxriylar ishlari bo'yicha qo'mita asosan harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish bilan shug'ullanadi.

Vakillar Palatasida Qurolli kuchlar qo'mitasi va xususan uning tarkibiga kiruvchi Harbiy xizmatchilar va kompensatsiya (to'lovlar) ishlari bo'yicha bo'lim ushbu muammolar bilan shug'ullanadi. Shuningdek bir nechta bo'limlarni o'z ichiga olgan Faxriylar ishlari bo'yicha qo'mita ham muhim rol o'ynaydi. Uning tarkibiga bir qancha bo'limlar kiradi:

kompensatsiya, pensiya va sug'urta bo'yicha;
ta'lim, o'qitish va bandlik masalalari bo'yicha;
ijtimoiy kafolatlar va sog'liqni saqlash;
uy-joy xizmatlari;
nazorat va tergov.

Yuqoridagi qo'mitalarning taqdimnomasiga binoan AQSh Kongressi har yili harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilishni tartibga soluvchi qonunchilikka taxminan 20-25 ta o'zgartishlar kiritadi.

AQSh qonunlarining tahlili, shuningdek ijtimoiy himoya masalalari bo'yicha nashrlari AQSh qo'shinlarini ijtimoiy himoya qilish mexanizmini yaratish bilan bog'liq asosiy vazifalarni ajratib olishga imkon beradi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ijtimoiy himoya sohasidagi qonun hujjatlarini ishlab chiqish va doimiy ravishda takomillashtirish;
- davlat va harbiy boshqaruv organlari tomonidan qonunda belgilangan huquq va erkinliklar va imtiyozlarni amalga oshirish mexanizmini yaratish;
- harbiy xizmatchilar, harbiy xizmatdan bo'shatilgan shaxslar va ularning oila a'zolari uchun moddiy va maishiy sharoitlarni ta'minlash;

Uy-joy ta'minoti. Qoidaga ko'ra, davlat harbiy xizmatchilarni turar joy bilan ta'minlaydi. Har bir garnizonda turli toifadagi shaxsiy tarkib uchun uy-joy fondi mavjud. Bo'linmalar va garnizonlarda yashash joylarini taqsimlash maxsus mansabdor shaxslar – ofitser-kvartira masterlar tomonidan amalga oshiriladi. Ular garnizondan tashqarida uy-joydan foydalanish yoki ijaraga olishga ruxsat berishadi.

Bo'ydoq askarlar odatda kazarma yoki bepul yotoqxonalarda yashaydi. Biroq, ular dam olish uchun qism joylashgan joydan vaqtincha chiqib ketgan taqdirda, garnizon hududidan tashqarida kvartiralarini ijaraga olish huquqiga ega.

Uy-joyini ijaraga olish uchun zarur bo'lgan xarajatlar Mudofaa vazirligi tomonidan uy-joy to'lovlari ko'rinishida qoplanadi.

Fransiya

Fransiya Qurolli Kuchlarining harbiy xizmatchilari va ularning oila a'zolari "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"gi qonunga muvofiq, Ijtimoiy himoya kodeksi, Fuqarolik va harbiy pensiya kodeksi hamda Nogironlik bo'yicha harbiy pensiya kodeksi bilan belgilangan umumdavlat ijtimoiy ta'minot tizimining to'la ishtirokchilaridir. Bundan tashqari, hukumat va Mudofaa vazirligining qarorlariga binoan, harbiy xizmatchilar harbiy xizmatni o'tash bilan bevosita bog'liq bo'lgan xatarlardan himoyalaniş huquqiga ega. Fransiya Qurolli Kuchlarida davlat va idoraviy ijtimoiy ta'minot tizimlaridan tashqari, a'zolik badallari va davlat dotatsiyalari hisobiga ishlaydigan sug'urta fondlari va harbiy xizmatchilarning ko'ngilli o'zaro yordam jamiyatlari mavjud.¹

Fransiyada harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish uchun mas'ul bo'lgan Mudofaa vazirligi organlari mavjud.

Harbiylarning ijtimoiy ta'minotiga umumiy rahbarlik Mudofaa vazirligi Bosh kotibiyatining "Harbiy va fuqaro kadrlar bo'yicha ijtimoiy ta'minot boshqarmasi" tomonidan amalga oshiriladi. Boshqarma idoraviy ijtimoiy siyosatni ishlab chiqadi, ijtimoiy organlar ishini muvofiqlashtiradi, ijtimoiy agentlarni tayyorlaydi, ijtimoiy ehtiyojlar va dam olish infratuzilmasi budjetining bajarilishini nazorat qiladi, harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarining ta'tilini o'tkazishini tashkillashtiradi, Ijtimoiy birdamlik vazirligi va boshqa vazirliklarning ijtimoiy organlari bilan o'zaro hamkorlik qiladi.

Ijtimoiy ta'minot boshqarmasi o'z ichiga Xizmat bo'yicha ko'chish missiyasi, harbiy ijtimoiy observatoriya, Qurolli Kuchlar pensiya xizmati, Qurolli Kuchlar ijtimoiy boshqaruv instituti, Milliy harbiy ijtimoiy ta'minot va uy-joy fondi kabi bo'limlarni oladi.

Milliy harbiy ijtimoiy ta'minot fondi - bu ma'muriyatning kadrlar va moliyaviy avtonomiyaga ega instituti. Uning faoliyatini teng huquqli ravishda davlat vakillari, zobitlarning yuqori kengashlari, Qurolli Kuchlar zobitlari assambleyalari va kassa vakillaridan iborat kengash boshqaradi. Taxminan 1,5 milliard yevroni tashkil etadigan fond budjeti har oyda harbiy xizmatchilar uchun ijtimoiy sug'urta uchun ajratmalar (bazaviy ish haqining 6,05 foizi) va mudofaa va ijtimoiy birdamlik vazirliklarining dotatsiyalari bilan to'ldiriladi. Dotatsiyalar miqdori har yili o'tgan yilgi fond tomonidan ko'rsatilgan xizmatlarning umumiy natijalariga mutanosib ravishda belgilanadi.

Yaponiya

Yaponiyaga kelsak, bu mamlakat NATOning harbiy-siyosiy blokiga kirmasa-da, davlat harbiy xizmatchilarni ijtimoiy muhofaza qilishda o'ziga xos xususiyatlariga ega.

Yaponiya Qurolli Kuchlarida harbiy xizmatni o'tash shartnoma asosida amalga oshiriladi. 1954 yilda qabul qilingan qonunning amaldagi tahririga ko'ra, Qurolli Kuchlar

¹ Mixel Alliot-Mari. Visée par une plainte Elektron manba // Le Figaro (frantsuz har kuni): URL: http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2012/11/21/97001-20121121_FILWWW00605-mikro-alliot-mari-visee-parune-plainte.

harbiy xizmatchilarini moddiy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy ta'minoti har bir moliyaviy yil uchun qabul qilingan davlat budjetining tegishli moddalari hisobidan amalga oshiriladi². Harbiy xizmatchilarni moddiy qo'llab-quvvatlashning eng asosiy shakli ular uchun oylik pul ta'minotini to'lashdir. Harbiy unvoniga, egallab turgan lavozimiga va xizmat yiliga qarab harbiy xizmatchilarga pul ta'minoti miqdori belgilanadi, qo'shimcha ravishda ularga oylik foizli ustamalar (uchuvchilar, harbiy-dengiz kuchlari, havo kemalari xodimlari, olis hududlarda xizmat ko'rsatganlik uchun); oylik kompensatsiya to'lovlari (turar-joy, transport, qaramog'idagi shaxslar uchun) to'lanadi.

Rossiya Federatsiyasi

Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilari Rossiya Federatsiyasi qonunlarida belgilangan huquq va erkinliklardan boshqa fuqarolar singari teng asosda foydalanadilar. Biroq, harbiy xizmatchilarning fuqarolik huquqlari va erkinliklariga ularning bajaradigan vazifalarining alohida xususiyatlarini hisobga olgan holda ma'lum cheklovlar qo'yilishi mumkin.

Rossiyada boshqa ko'plab mamlakatlarda bo'lganidek, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy-iqtisodiy himoya qilish choralari tizimi qonunchilik darajasida ko'zda tutilgan. Ularning asoslari "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"³gi Federal qonunda mustahkamlangan. Ushbu qonunga ko'ra, harbiy xizmatchilarga ma'lum ijtimoiy va moddiy imtiyozlar berish davlatning, shuningdek, butun jamiyatning majburiyati hisoblanadi.

"Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"gi 1998 yil 28 maydagi 76-FZ-sonli Federal qonunga ko'ra, harbiy xizmatchilarni, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish davlat vazifasi bo'lib, quyidagilarni ta'minlaydi:

davlat hokimiyati organlari, harbiy boshqaruv organlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan ularning huquqlari, imtiyozlari, kafolatlari va kompensatsiyalari;

Amaldagi qonunchilikka (Rossiya Federatsiyasining "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"gi Federal qonuni) muvofiq, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish uchta yo'nalishni ko'zda tutadi:

birinchidan, harbiy xizmatchilarning huquqlari, kafolatlari va kompensatsiyalari;

ikkinchidan, himoya institutlari va mexanizmlarini takomillashtirish;

uchinchidan, harbiy xizmatchilar sog'lig'i va hayotini himoya qilish;

to'rtinchidan, jamoatchilik roli va harbiy xizmatning xususiyatiga mos shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan boshqa chora-tadbirlar.

Rossiya Federatsiyasining "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida" Federal qonuni harbiy xizmatchilarga madaniy va dam olish xizmatlari, xususan kutubxonalar va o'qish xonalari, kinoteatrlardan bepul foydalanish, madaniyat va sport muassasalari tomonidan tashkil etilgan pullik tadbirlarda qatnashish uchun imtiyozlar, shuningdek, sport inshootlaridan foydalanish, harbiy qismlarning joylashgan joyida joylashgan madaniy va ma'rifiy mulk, sport jihozlaridan bepul foydalanish huquqiga egaligi ko'rsatib o'tilgan.

Monitoringning asosiy yo'nalishlari:

² Gatsko M. Xorijiy davlatlarning Qurolli Kuchlarini boshqarish usullari // Xorijiy harbiy sharh. 2009. №2. S. 28-31

³ "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida", Rossiya Federatsiyasining federal qonuni, FZ-76, 1998-yil 28-may.

- nafaqa va pensiyalarning holati, oila a'zosining o'rtacha daromadlari darajasi;
- oziq-ovqat, kiyim-kechak va boshqa turdagi moddiy ta'minot darajasi;
- tibbiy yordam;
- nogironlarni reabilitatsiya qilish va keksa faxriylarga ijtimoiy xizmatlar;
- uy-joy ta'minoti;
- harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini ishga joylashtirish va qayta tayyorlash;
- imtiyozlar va ijtimoiy kafolatlarning maqsadli ta'minlanishi;
- ta'lim olish huquqini amalga oshirish;
- majburiy shaxsiy davlat sug'urtasi.

Strategiya harbiy xizmatchilar, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolar va ularning oila a'zolarining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish darajasini sezilarli darajada oshirishga qaratilgan. Strategiyada belgilangan maqsad va vazifalarga erishish ularning turmush darajasini sezilarli darajada yaxshilaydi va Rossiya Federatsiyasi harbiy xizmatchilari va fuqarolarining hayot darajasi o'rtasidagi muvozanatga erishilishiga olib keladi. Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlarining ijtimoiy rivojlanish strategiyasida harbiy-ijtimoiy sohaning holatini bir qator muhim sohalarda yaxshilashga qaratilgan uzoq muddatli chora-tadbirlar tizimi mavjud:

- harbiy xizmatchilar, Qurolli Kuchlarning fuqarolik xizmatchilari, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolar va ularning oila a'zolari uchun madaniyat va bo'sh vaqtni, axborot va savdo va maishiy xizmatlarni yaxshilash;
- jismoniy tarbiya va sportni targ'ib qilish;
- harbiy xizmatchilar va davlat xizmatchilarining kasb ta'limi va tayyorgarligini oshirish;
- harbiy xizmatchilar, Qurolli Kuchlarning fuqarolik xizmatchilari, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolar va ularning oila a'zolarining sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash;
- harbiy xizmat xavfsizligini oshirish;
- harbiy oilalarning yashash sharoitlarini yaxshilash;
- harbiy xizmatchilarga beriladigan pul to'lovlari, Qurolli Kuchlarning fuqaro xodimlarining ish haqi va harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarning pensiyalari miqdorini oshirish;
- harbiy xizmatchilar, Qurolli Kuchlarning fuqarolik xizmatchilari, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolar va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish.

Strategiyani amalga oshirish uch bosqichda boriladi:

Birinchi bosqich – 2008 – 2012;

Ikkinchi bosqich – 2013 – 2017;

Uchinchi bosqich – 2018 – 2020.

Birinchi bosqichda (2012 yilgacha):

- harbiy xizmatchilarning ish haqi miqdorini mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari ishchilarining o'rtacha ish haqiga nisbatan 95 foizgacha oshirish;
- uni olish huquqiga ega bo'lgan va zarur bo'lgan barcha harbiy xizmatchilarni doimiy va rasmiy uy-joy bilan ta'minlash;
- harbiy-ijtimoiy infratuzilmani optimallashtirish va uni tegishli sohada belgilangan davlat standartlari, normalari va talablariga muvofiqlashtirish;

– harbiy-ijtimoiy sohada xizmatlarning mavjudligi va sifati bo'yicha harbiy qoniqishni 50 foiz va undan yuqori darajaga ko'tarish.

Ikkinchi bosqichda (2013 - 2017):

– harbiy xizmatchilarning ish haqi miqdorini mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlarida ishlovchilarning o'rtacha ish haqiga nisbatan 110 foizgacha oshirish;

– jamg'arma-ipoteka tizimi orqali harbiy xizmatchilarni uy-joy bilan ta'minlash (kvartira olish uchun ipoteka krediti olishni istaganlarning 100 foizigacha yoki maqsadli uy-joy krediti olish huquqiga ega bo'lganlarning 80 foizi);

– ishdan bo'shatilgan yili uy-joy olish huquqiga ega bo'lgan barcha harbiy xizmatchilarni uy-joy bilan ta'minlash;

– Qurolli Kuchlarning ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining sifati va samaradorligini fuqarolik sektori ijtimoiy sohasi tashkilotlari faoliyatining tegishli parametrlaridan yuqori darajaga ko'tarish;

– harbiy xizmatchilarning harbiy-ijtimoiy sohadagi xizmatlarning mavjudligi va sifatidan qoniqishlarini 70 foiz va undan yuqori darajaga etkazish.

Uchinchi bosqichda (2018 - 2020):

– harbiy xizmatchilarning ish haqi miqdorini mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari ishchilarining o'rtacha ish haqiga nisbatan 125 foizgacha oshirish;

– harbiy xizmatchilarni uy-joy sharoitlarini yaxshilashga muhtoj deb e'tirof etilgan harbiy xizmatchilarni uy-joy bilan ta'minlash muddatini uch yilga qisqartirish;

– harbiy unvon va egallab olingan harbiy mavqeini hisobga olgan holda, harbiy xizmatchilarni rasmiy me'yorlarga muvofiq (har bir oilaga 60 dan 250 kvadrat metrgacha) turar joy bilan ta'minlashga o'tishni tugatish;

– Qurolli Kuchlar ijtimoiy tashkilotlari faoliyati sifati va samaradorligini eng yaxshi jahon standartlari darajasiga ko'tarish;

– harbiy xizmatchilarning harbiy-ijtimoiy sohadagi xizmatlarning mavjudligi va sifatidan qoniqishini 90 foiz va undan yuqori darajaga ko'tarish.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasini o'rganish quyidagi muammolarni hal qilishga imkon beradi:

– uni O'zbekiston Respublikasi sharoitlarini hisobga olgan holda qo'llash;

– har xil davlatlarning harbiy xizmatchilarini ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash tizimlari va mexanizmlari tarkibini, ular bilan O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlaridagi o'xshash tizim va mexanizmlarni taqqoslash;

– ushbu masala bo'yicha tegishli va to'liq ma'lumotni olish, keyingi tahlillar uchun zarur bazani yaratish;

– harbiy xizmatchilarni ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash muammosiga kontseptual yondashuvlarni ishlab chiqish;

– harbiy xizmatchilar, faxriylar va ularning oila a'zolarini ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlashning maqbul modelini yaratish.

Shu munosabat bilan xorijiy davlatlar armiyalarining davlat ijtimoiy siyosati tajribasini o'zlashtirishning vazifalaridan biri harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish sohasidagi xorijiy davlatlar Qurolli Kuchlarini isloh qilish natijalari va davlat tomonidan olib borilayotgan davlat ijtimoiy siyosati to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va umumlashtirish hisoblanadi.

References:

1. Rossiya Federatsiyasining Konstitutsiyasi // ATP "Maslahatchi Plus".
2. Rossiya Federatsiyasining 1998 yil 28 maydagi "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"gi FZ-76-sonli federal qonuni.
3. Rossiya Federatsiyasining 1998 yil 28-martdagi "Harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi FZ-53-sonli Federal qonuni.
4. Rossiya Federatsiyasining 1993 yil 12 fevraldagi 4468-1-son (2017 yil 20 dekabrda o'zgartish bilan) "Ichki ishlar organlarida, Davlat yong'in xavfsizligi xizmatida va giyohvand va psixotrop moddalarning muomalasini nazorat qiluvchi organlarda, Rossiya Federatsiyasi Milliy gvardiyasi qo'shinlarida xizmat qilgan shaxslarning pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonuni.
5. Rossiya Federatsiyasining 2001 yil 15 dekabrda "Rossiya Federatsiyasida davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi 166-FZ-sonli federal qonuni.
6. "Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlarining 2020 yilgacha bo'lgan davrda ijtimoiy rivojlanish strategiyasi", Elektron manba / Rossiya Federatsiyasi Mudofaa vazirligi, rasmiy sayt URL: <http://www.mil.com/849/11876/41276/index/html>.
7. Tutyunov N.V. Rossiya armiyasining pensiya ta'minotining tabiati va xususiyatlari // Huquqiy biznes.Iqtisodiyot va huquq jurnali. 2012. №3. S. 249-255.
8. Shaxbanova Yu.A. Rossiya Federatsiyasi harbiy xizmatchilarni pensiya ta'minoti // Yuridik fakt. 2018. №23. S. 55-59.
9. Migachev Yu.I. Chet elda harbiy xizmatchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari va institutlari. - 1999. - № 2. - P.45-48.
10. Ligatov A. Germaniyaning harbiy doktrinasi // Xorijiy harbiy sharh. 2012. № 9. S. 13-18.